

ТУРИЗМ – ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Федорченко В. К.,

*доктор педагогічних наук, професор,
президент Асоціації навчальних закладів України туристського і готельного профілю,
Заслужений працівник культури України
ректор
Київського університету туризму, економіки і права
ORCID ID: 0000-0002-5388-4968*

Федорченко-Кутуєв П. В.,

*доктор соціологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-6997-6306*

Федорченко Н. В.,

*доктор юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права;
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем взаємодії держави
та громадянського суспільства
Київського регіонального центру Національної академії правових наук України
ORCID ID: 0000-0002-8964-8959*

Василець О. І.,

*викладач кафедри соціології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-0753-3665*

Предметом дослідницького інтересу у даній статті є вивчення можливостей унаочнення та розкриття того, яким чином саме у туристичній діяльності досягається взаємообумовленість зростання економічного, соціального і культурного. Як за умови діяльності держави, що сприяє розвитку, опертя на методологічні засади ціннісного менеджменту, можна обґрунтувати необхідність пріоритетних інвестицій у туристичну галузь. Яким чином диверсифікація та оновлення видів туристичної діяльності, його локацій, та вдосконалення зв'язків адміністративного, економічного, культурного підпорядкування, можуть сприяти відновленню усєї системи суспільних практик. Це є особливо значущим у добу боротьби із біологічними загрозами (пандемія Ковіду, її наслідки), та продовженням системних кризових явищ у глобальному просторі світової економіки і геополітики, загостренням дестабілізації суспільного життя під впливом російської військової агресії. При розкритті заявленої теми, увага зосереджувалась, зокрема, на питаннях: 1) взаємовигідного співробітництва регіонів та центру у комплексному відновленні та зростанні спроможностей країни через задіяння туристичних практик; 2) питання сучасного потрактування ефективності як оптимізації взаємодій різних соціальних акторів і структур, рахуючи сферу туризму; 3) особливостей діяльності у туристичній сфері як об'єднуючого чинника для різних галузей та соціальних акторів. Стаття зосереджена на дослідженні питань того, яким постає форсайт можливостей туристичної галузі при синергії небезпек у державі, що зазнає викликів і необхідності трансформацій. Зроблено наголос на необхідності дієвого розвитку

правил та механізмів суспільної взаємодії як інституційного забезпечення функціонування кожної сфери соціуму, туристичної, зокрема. Окреслені нові можливості для її розгортання в умовах надання Україні статусу кандидата до вступу в ЄС.

Ключові слова: туризм, суспільне благо, держава, інституціональний розвиток, солідарність, децентралізація, синергія, екологія, соціальні програми.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства має свої гострі розломи, перехід від однієї форми буттєвості до іншої відбувається через загострення різного виду протиріч. Агресія російської федерації чинить деструктивний вплив на усі сфери суспільного життя України, поглиблюючи ті проблеми, що не відмінилися для нашого соціуму як частини глобального світу. Це і питання відновлення після епідемії Ковід -19, і небезпека нових хвиль інфекційних захворювань (у тому числі, і мутації попереднього вірусу), і кліматичні негаразди, і несправності різного виду технологій та нестача ресурсів. Необхідною є аналітика та опрацювання нової «дорожньої карти» взаємин різних суспільних структур та інституцій, щодо оптимізації узгодженого функціонування. Завважаючи, що «тільки економічне зростання дає можливість державі виконати свою соціальну місію», а, відтак, зусилля соціуму, влади мусять бути налаштовані на «створення українського економічного дива – зростання на рівні 7% ВВП щорічно на довгому проміжку часу» міністерка економіки України Свириденко Ю. (2022) підкреслила важливість ініціативи малих та середніх бізнесів, що ми повною мірою можемо віднести і до сфери туризму.

Мета даної статті полягала у тому, щоб показати можливості та значущість туристичної сфери у інституційному перезавантаженні взаємин суспільних практик в системі реформування та укріплення держави на шляху до солідаризації суспільства в умовах небезпекової синергії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вимушена ізоляція, доместикація праці, зниження рівня життя і зростання конфліктності комунікацій як всередині спільнот, так і держав, і у глобальному просторі наднаціональних структур – усе вищеперераховане підводить до актуалізації пошуку тієї сфери, галузі, формату суспільної практики, що буде спроможна стати драйвером системної розбудови. Мислячи діалектично, ми можемо сподіватися на те, що та царина, що є найбільш вразливою щодо нестабільності соціуму (воєн, епідемій, протистоянь будь-якого штибу), водночас має і потенціал, здатний до підйому не тільки неї самої, але й інтеграції певних його рис та характеристик у інші області функціонування соціуму. Такий потенціал, на нашу думку, є у галузі туризму. Для цього дослідницька увага має бути зосереджена на відбудові та розвитку самої системи зв'язків, інституціалізації домовленостей, суголосній взаємодії центру та периферії, оптимізація чого в Україні, стане підґрунтям відбудови та модернізації різних сфер діяльності, а не лише туристичної. Адже і та сторона, що надає туристичні послуги, і та, що їх отримує у сенсі громадянської суб'єктності, реальності існування, має бути «включена у певні інституціональні відносини, тобто такі, що є «впорядкованими й регульованими відповідно до спільних до сторін взірців соціальної дії» (Суська О., 2013 С. 261).

Для України досягнення цілей сталого розвитку стає все більш значущим в умовах військової навали, а воно «неможливе без поглибленого вивчення кожної його (розвитку) складової та розробки рекомендацій щодо їх покращення в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування» (Славкова О.,2022, Сухоставець А.,2022). Так, туристична діяльність у її освітнянській, рекреаційній, а у сучасних умовах ще й безпековій, миробудівничий вимірності, може бути інклюзивно врахована аспектом будь-якого виду суспільно-корисної практики, що є логічним доповненням розвитку туризму у його класичному форматі.

Доцільним, з нашої точки зору, є розвиток міждисциплінарного підходу до вивчення можливостей туризму, коли і фахівці з економічних питань (Сіра Е., 2022), і географії (Зарубіна А., 2022), і педагогіки (Демчук Л., 2022) поєднують свої зусилля у дослідженні особливостей функціонування туристичної сфери в умовах воєнного стану. Адже туризм не просто об'єднує людей, але і «виступає в ролі каталізатора соціально-економічного розвитку через стимулювання інших секторів економіки: транспорту, сфери громадського харчування, тощо». Тому «програми післявоєнного відновлення, які розробляються українським Урядом, повинні включати туризм».

На необхідності виокремлення пріоритетних галузей, які повинні бути готові не просто до відновлення, а й до виходу на нові ринки, де, зокрема, умовою успіху є поєднання якості та інноваційності, наголошують Онешко С.,(2022), Башлай С. (2022), Короленко О. (2022) Той факт, що розвиток туристичної галузі є пріоритетним для зростання економіки України, відзначалося дослідниками ще до епідемії Ковіду-19 і початку активних воєнних дій. Так, необхідність концентрації зусиль держави саме на цьому напрямі підкреслювалось Захарчук С. (2010), І. Винниченко (2014), та іншими. Завдання підвищення ефективності управління бізнесом, зокрема туристичним, в умовах

Європейської інтеграції економіки України необхідно вирішувати комплексно, спираючись на методологію ціннісного управління (Лінькова О., 2018), де управлінські рішення приймаються з опорою на ідеї диверсифікації управлінських завдань, багаторівневого способу актуалізації соціального капіталу, соціального партнерства. Збалансованість галузевих взаємодій при пріоритетних інвестиціях у сферу – драйвер суспільного розвитку характеризує, з одного боку, безпечність (а відтак, і – привабливість) ведення справ у даній країні, а з іншого – можливості її вигідної інтеграції у міжнародні ринки (праці, капіталів, тощо). На конструктивний потенціал таких методик звертають увагу Бабенко В. (2017), Пасмор М. (2017), Панкова Ю. (2017), Сидоров М. (2017). Спираючись на можливості реляційного підходу (Урсуленко К., 2009) у визначенні поняття соціальної солідарності, шляхом співвіднесення цього феномену із дотичними смисловими конструктами на кшталт «інтеграція», «соціальний порядок», «консенсус», тощо, ми можемо вивчати конфліктність взаємин різних соціальних акторів у якості джерела їх подальшої співпраці.

Відповідальне ставлення до управління індустрією туризму передбачає комплексну аналітику щодо можливостей кожного з діючих та потенційно значущих об'єктів туристичного бізнесу, на чому роблять наголос фахівці даної сфери (Герасименко В., 2016). Інноваційний підхід до креативного потенціалу індустрії туризму розкривається шляхом підвищення загальногромадянських культур та компетенцій, політичної та управлінської, зокрема. Це підкреслювалось такими вітчизняними дослідниками як, наприклад Крупський, (Крупський О., 2015), виходячи з необхідності компаративістики у аналітиці стратегій розвитку різних галузей суспільної практики (Портер М., 2005). Вкрай важливими є питання інвестицій до туристичних практик. Фінансове забезпечення туристичної галузі – це «створення сприятливого середовища щодо виділення, розподілу та залучення фінансових ресурсів для розвитку туризму». (Тринько Р., 2015), (Григор'єва Я., 2015, С. 36). Це уможлиблюється завдяки створенню балансу інтересів та виділення пріоритетів державою, яка сприяє розвитку. Об'єкти туристичного бізнесу можуть мати державні замовлення, змішані форми власності та сучасні форми контролю за організацією трудових відносин і способів взаємодії між їх кожною ланкою.

Аналізуючи напрями та резерви повоєнного відновлення економіки України Казюка Н. (2022) та Є. Шекета Є. (2022) зазначають необхідність визначення пріоритетних (основних) сфер економічної діяльності та галузей, що забезпечують конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг на зовнішніх ринках, а також значну підтримку таких галузей з боку держави. Навіть при зменшенні на третину туристів, все ж діяльність цієї сфери дозволяє підтримувати економіку країни, в тому числі зберігаючи робочі місця, і допомагати ЗСУ (Шолок Н., 2022). Розгляд «позитивних практик швидкого відновлення сфери туризм в країнах, що постраждали внаслідок військових конфліктів та з'ясування перспективних напрямів відновлення для українського туристичного ринку» досліджується, зокрема, Фастовець О. (2022). Та варто, з нашої точки зору, підкреслити, що ефективність застосування будь-яких моделей відновлення та розвитку, залежить від їх системного та критичного бачення, у контексті функціонально-структурного перезавантаження усіх засадничих сфер діяльності, узгодження роботи різних суспільних інституцій, яка неминуче вплине і на змістовну частину їх активностей. Адже, «доконечним є існування інституцій, здатних до навчання та спроможних гнучко реагувати на зміни у зовнішній кон'юктурі» (Кутуєв П., 2015, С. 406) Зміна ж «парадигми мислення про те, що таке бізнес, відповідальність та можливий вплив на соціум» (Бучак М., 2021, С. 36) актуалізує системність та контекстність у дослідженні туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу

Наголос, що ми його робимо на розвитку туризму обумовлений, зокрема тим, що саме у цій сфері до економічного виміру зайнятості населення додаються можливості вирішення соціально-психологічних проблем підтримки людей в умовах ведення воєнних дій, а « розробка та впровадження сучасних та інноваційних концепцій економічної трансформації», повинна вестись «з урахуванням актуальної геополітичної ситуації» (Казюка Н., 2022). Сфера туризму і результатами (продукцією), і самими процесами свого функціонування впливає на розв'язання суспільних проблем і економічного, і соціального, культурного типу. Має також місце можливість позитивної синергії індивідуально-особистісного, групового (мезо-рівня) дослідження життєдіяльності та використання методологічної цінності загального макросоціологічного підходу.

Туристична галузь зазнала чергового, (після Ковід -19) серйозного удару, але, незважаючи на воєнні дії, робота не припинилася. Саме завдяки гнучкому характеру функціонування туристичного бізнесу, частина туристичних компаній почала використовувати транспорт та набуті соціальні зв'язки для перевезення людей та гуманітарних вантажів, для надання притулку. Допомога вимушено переміщеним особам та відновлення внутрішнього туризму є тими видами соціальної активності, що доповнюють одна одну. Незважаючи на складну ситуацію із паливом працівники туристичної галузі оптимізують надання послуг, аби утримати ціни на внутрішній туризм. (Родак К., 2022). Є думка, що рекламна діяльність не на часі, але, з іншого боку, вміння працювати дистанційно, проводити

віртуальні екскурсії, нові компетенції та вміння, що сформовані у туристичній сфері під час епідемії Ковід -19, стають у пригоді. Актуалізується інформаційна, перекладацька робота, адже це є «способом солідаризації туристичної спільноти у єдності замовників, клієнтів, перевізників та інших, різних працівників цієї сфери» (Власенко Н., 2022) Так, до прикладу, Наталя Власенко, екскурсоводка з Одеси, стала однією з волонтерок для англomовного новинного порталу "We are Ukraine". «Коли почалася пандемія,- зазначає авторка, «я рекламувала на Airbnb онлайн-тур "Культурна подорож Україною". Наразі, вона пропонує цей віртуальний тур через Zoom. Від початку війни екскурсоводи, туроператори та інші працівники сфери туризму активно комунікують щодо України з Google, Intel, LinkedIn, Pfizer, Airbnb, Pinterest, KPMG Canada, Amazon Studios, Salesforce та іншими компаніями по всьому світу. Україну та її мальовничі й пам'ятні місця варто знати краще.

Формування модернів і виокремлення туристичної діяльності у окрему галузь суспільної життєдіяльності, актуалізує запит до неї з боку усієї системи соціально-економічних і культурних активностей. У ситуаціях суспільного дистресу саме туризм може стати драйвером відновлення економік країн та і усього простору світових обмінів на загал, адже комплексний характер задіяних у його (туризму) функціонуванні практик, розмаїття інтересів соціальних акторів та необхідність узгодження цих інтересів шляхом комодифікації суспільного простору через туристичну діяльність, зокрема, окреслює можливості туристичної галузі як справді інноваційні. Та реалізувати цей творчий потенціал туризм може лише в умовах стабільного розвитку держави, що сама сприяє поступу. Така держава не зацікавлена у закритті кордонів, а долучається до боротьби із причинами, що викликають таке закриття. Вона опікується питаннями гуманістичного позиціонування інтересів своїх громадян у сучасному просторі глобальних зв'язків та взаємин, за рахунок обмінів, перемовин, толерування й співпраці. Сила такої держави – у здатності вибудовувати баланс між різними соціальними акторами та галузями, стратегію розвитку усього суспільства, враховуючи права особистості, але віддаючи належне потребам створення спільного блага та солідарності громадян.

Так, у форматі співпраці регіонів, держава зобов'язана слідкувати за прозорістю та стратегічною вигодою взаємодій суб'єктів туристичної діяльності, надаючи їм такий обсяг повноважень, за який вони насправді можуть відповідати і як підприємці, і як громадяни. При цьому кредитуючи довірою місцеві ініціативи при наданні експертних послуг та встановленням зрозумілого реально діючого протоколу взаємодій. Індикативне планування доводить свою ефективність для різних сфер суспільної практики. Особливо значущим воно є для туризму. Логічне завершення проектів та перехід до інших передбачає не тільки раціоналізацію процесів, але і критичний перегляд щодо кількості та якості їх соціальних учасників.

Перевагою у оптимізації управлінських функцій такою державою є те, що вона відслідковує тенденції розвитку, користуючись стратегічним баченням майбутніх інтересів країни, її громадян, і, відповідно, надає преференції розвитку тим галузям, що будуть найбільш гнучкими у відбудові, трансформаціях та інноваційності. Це у повній мірі стосується туристичної галузі, бо саме у цій сфері діалектично «знімаються» суперечності між особистісними практиками людини та її суспільним буттям, між інтересами корпоративними і загальнодержавними як інтересами, у своєму підґрунті та стратегічній вимірності, соціальними; між транснаціональним характером комунікацій та потребами національних перевізників, постачальників інших видів послуг, тощо. Туризм екологічний, туризм подій та історичних реконструкцій, приклади академічної мобільності, показують нам, як, при правильному ставленні з боку управлінців, державних високопосадовців та експертної спільноти, на яку повинні спиратися такі діячі, прагматика потреб веде до розробки сценаріїв узгодження ціннісних характеристик соціальних взаємин у їх багатовимірності.

Перебудова суспільства з авторитарного способу управління на шлях справжньої демократії як сукупності інституцій та практично засвоєних цінностей, що реалізовані у повсякденних поведінкових опціях передбачає приділення особливої уваги соціальному туризму. Соціальний туризм, і така його форма як туризм внутрішній, орієнтований на цільові групи. В сучасних умовах розширюються кількісні та якісні характеристики неконкурентоспроможних прошарків населення. До малозабезпечених зараховуються не тільки студенти, люди похилого віку, але і діти та дорослі з окупованих територій. Травми вимушених переселенців об'єктивно вимагають рекреації, актуалізації патріотичних настроїв, тому таким важливими стають можливості внутрішнього туризму на українських вільних та деокупованих територіях. Це може бути туризм активний, навіть екстремальний, але соціально-психологічна реабілітація відбувається не лише через феномен ризику (Колотуха О., 2022), але і через співпрацю волонтерів у новому довіллі. Необхідно не тільки визнати наявність бажаючих отримати рекреацію через драйв, але і спрямовувати активність цих людей у конструктив повсякденних зусиль, хоча б і у практиці їх короткотермінового застосування. При цьому, таке оновлене поєднання практик вимагає централізованого управління програмами. Так, соціальний туризм викликає критику щодо справедливості у наданні пільг, але в сучасних умовах небезпек проксі-воєн та відкритої військової

агресії проти України, з усіма їх наслідками руйнації інфраструктури, ринку праці, тощо, практики індивідуального та самодіяльного туризму, як і усіх видів усталених видів зайнятості у суспільстві, суттєво проблематизуються і вимагають програмних дій з боку адміністрацій різного рівня. Наголос для управлінських зусиль необхідно ставити на необхідність «розглядати фінансову та організаційну підтримку туристичного бізнесу у якості виправданих інвестицій у найбільш гнучку та комплексну сферу суспільної практики» (Федорченко В., (2022), Федорченко-Кутуєв П., (2022), Федорченко Н., (2022), Василець О.,(2022))

Епідемія Ковіду, спалахи воєнних дій у різних регіонах світу занурила корпорації та держави до простору нової конфліктності, конструктивний вихід з якого можливий завдяки розвитку саме туристичної галузі. Через те, що діяльність різних особистостей, прошарків, груп представлена у останній комплексно, а також на різних рівнях і у різних форматах, їх позиції зближуються, відповідно, конфліктність зменшується, що є особливо значущим в умовах необхідності поєднання зусиль світової спільноти проти терористичних загроз, ризиків переважаючих технологій та епідеміологічних небезпек.

Економічне зростання соціуму базується на політичному баченні як виборі оптимальних, з позицій стабільного розвитку країни ідеологічних стратегій. У свою чергу, тільки за умови використання економічних здобутків для вирішення проблем соціального характеру – справедливості, забезпечення прав людини, розвитку людського капіталу, перш за все, уможливується послідовність успішних дій та опцій у царині економіки. Від того, які сфери суспільного життя будуть позначені пріоритетними, у життєдіяльності соціуму як системи, залежить спрямування інвестицій. «Як екологічно чиста індустрія, туризм йде врівень з галузями, що конкурують з ним, у створенні доданої вартості, але якщо він розвивається раціонально і враховує місткість туристських об'єктів, то завдає значно меншої шкоди природному середовищу та населенню» (Енциклопедичний словник-довідник з туризму, 2006).

Туристична галузь, серед багатьох інших, має важливу функцію висвітлення та діагностики ресурсної спроможності інших сфер, вона здатна до окреслення перспектив їх розвитку та суголосності загальносуспільним інтересам. Корпорації та держава перебувають у просторі нових конфліктів сучасної глобальної доби. Конструктивне вирішення суперечностей між ними передбачає нове бачення туристичної галузі, та креативність у використанні її можливостей. Як особливий вид діяльності, туризм також допомагає узгодити інтереси різних соціальних груп та різних видів їх активності, масштабувати їх позиціонування. Саме туризм надає нам шанс збагатитися синергією взаємодій, оновити бачення того, як ми сприймаємо результативність і як насправді, за сучасних умов, необхідно вимірювати ефективність того чи іншого виду, суб'єкту, осередку діяльності. Туристичні практики представляють можливості для формування екологічної свідомості та громадянської відповідальності, нового типу споживання. До переваг екологічного туризму ми можемо зарахувати: 1) стабільну увагу до використання природних ресурсів; 2) забезпечення збереження природної, соціальної та культурної різноманітності; 3) формування екологічної культури як складової громадянської компетентності сучасної людини; 4) використання екотуризму у якості драйвера регіонального розвитку. Як у економічному, так і у політичному сенсі. При цьому підтримку має не тільки місцева економіка. Хоча питання зайнятості місцевого населення значною мірою вирішується саме завдяки туризму. До цього додається співпраця організацій різного профілю, навчання персоналу, тощо.

Розвиток регіону визначається репутаційними вигодами, які можна конвертувати у економічне зростання. Презентація подорожуючим місцевих звичаїв, старожитностей та досвіду подолання новітніх життєвих труднощів, відображення цієї борні у культурі – це відкриває шлях до інтеграції у культурний та економічний простір сучасного глобалізованого світу. Таким чином, вигодонабувачами екологічного туризму стають усі, з урахуванням регіонального масштабу, але не з визначеним наперед цим масштабом обсягом і характером розвитку. Адже, «у той час, як мегаполіси в Україні зосереджені на постійному подоланні маси нагальних проблем, в маленьких містечках можна сконцентруватися на втіленні трансформацій» (Фомічов, 2021). Переконливим є приклад Славутича, який у 2021 році отримав статус Малої культурної столиці України та фінансову підтримку Українського культурного фонду на розвиток креативних індустрій і культурних ініціатив.

«В умовах, які склались на міжнародному туристичному ринку, країни почали активізувати розвиток внутрішнього туризму, не є виключенням і Україна. Переорієнтація туристичного ринку, яка відбувається наразі, сприяє попиту на внутрішній туризм, зокрема, сільський, тому необхідно комплексно розвивати території, при цьому створюючи якісний локальний туристичний продукт» (Дишкантюк Оксана, 2020, Потьомкін Леонід, 2020, Олійник Валентина, 2020). Саме бачення, до прикладу, можливостей обміну діяльностями при соціальному розумінні простору та часу, та її результатами, допоможе містянам та жителям села солідаризувати свої зусилля для опору і життя в надзвичайно складних сучасних умовах. Це має як позитивні риси безпосередніх економічних вигод, так

і відрізняється конструктивністю стратегування у формуванні доповнюючих практик соціокультурного плану. На багатогранність діяльнісних характеристик сільського туризму звертають увагу, зокрема, автори енциклопедичного словника-довідника з туризму (Смолій В., 2006), (Федорченко В., 2006), Цибух В. 2006). Такий туризм виступає як нова, релевантна запитам сучасного розвитку ринку праці галузі туристичної індустрії, корелює із розкриттям потенціалу різних територій країни, де туристична діяльність виступає і продуктом, і послугою (Любіцева О, 2018), реалізуючи цілі туризму у контексті державних завдань.

«Автономія держави може виявлятися не лише у виборі певних стратегій накопичування капіталу, а й у державній політиці з розподілу та перерозподілу економічних ресурсів (Кутуєв П., 2002). Такий принцип є особливо дієвим у галузі туризму, де з одного боку, важливим є заохочення ініціативи, за рахунок конкурентних взаємин також, а з іншого – необхідне стратегічне та комплексне бачення взаємообумовленості туристичної активності екологічними, кліматичними, демографічними питаннями, соціальними та економічними контекстами на загал. Вищезазначене актуалізується сучасною проблематикою геополітичної конфліктності, загостренням нерівності між країнами та всередині них, технологічними ризиками та біологічними небезпеками. Саме на узгодженість дій різних соціальних акторів покладаються плани відновлення та розвитку туристичної галузі та відповідного перезавантаження простору глобальних взаємин (Travel Daily News, 2020). Адже інтереси центру та регіонів, урядових структур та громадських об'єднань, великого і малого бізнесу стають більш суголосними перед сучасними викликами щодо безпеки громадян та спільнот, відповідно актуалізується запит щодо «латентної взаємності» (Tesch-Römer K. 2000)

Єдність часу та місця події (Штомпка П., 2005, С. 68), для нас – єдність спільного її переживання у туристичних активностях, сприяє реалізації феномену соціальної фасилітації, коли суперечності між довірою та недовірою, управлінською спроможністю та її підваженістю, знімаються саме наявністю іншого у тому ж просторі і необхідністю узгодження позицій задля досягнення мети кожного з соціальних акторів – безпеки, розвитку, прибутку, отримання репутаційних вигод. Регіональний туризм стає чинником консолідації загальнонаціональних інтересів через можливості представляти країну у міжнародному поділі праці сучасним способом та у затребуваних форматах. Це також дозволяє вирішувати контроверсійні питання у взаєминах еліт, місцевих у тому числі. Туризм може виступати у якості фону очікування конструктивності у співпраці, для організації та підтримки раціонального процесу комунікації у різних локальностях, що на концептуальному рівні адекватно описувати, використовуючи положення теорії Гідденса (2003) щодо організації суспільної взаємодії.

Питання ефективності державного управління корелює із визначенням бенефіціарів такої ефективності. Якщо ми прагнемо добробуту громадян України, то не можемо не опікуватися питанням пріоритетності інвестицій у галузі, що можуть стати драйверами стабільного суспільного розвитку. Одним із найважливіших завдань для держави, яка служить своїм громадянам, в умовах сучасних геополітичних, технологічних, біологічних викликів та загроз, є оптимізація взаємодії між зовнішнім та внутрішнім ринком праці та послуг, шляхом забезпечення балансу інтересів різних соціальних акторів. Держава, що сприяє розвитку, опікується тим, як гасла і декларації «покращення» та «підвищення» транслюються практичною діяльністю різних груп, структур, осередків у процесі і результати функціонування суспільства, наскільки така їх діяльність сприяє конструктивному вирішенню питань поточних, і корелює із стратегічним баченням життя соціуму самим цим соціумом. Сфера туризму унаочнює зростання реальних можливостей громадян, щодо відтворення особистісного, культурного, соціального капіталу.

Діяльність особистості, як соціального актора, необхідно досліджувати у контекстах її формування та самореалізації через повсякденні соціальні практики. Значущими є як об'єктивні чинники діяльності (предметне середовище, узвичасні способи комунікації з вирішенням конфліктних питань включно, внутрішня та зовнішня легітимність, тощо), так і суб'єктивні фактори. Окреме і головне місце займає система інституційного забезпечення діяльності, на перетині дії вищезазначених чинників. За умови гнучкого механізму ідентифікації і утворення, на цій підставі, змішаних ідентичностей, особа, залучена до туристичної діяльності є представником низки різних фондаций та спільнот. Простір її взаємодій є конфліктогенним за визначенням, причому в умовах нового перезавантаження глобальних взаємозв'язків, ця конфліктність має небезпечну тенденцію до підсилення.

Взаємодія різних державних установ та громадських організацій на підтримку туризму особливо важлива, коли паніка та ізоляціонізм поширюються по всьому світу. Вони призводять до постійно зростаючих проблем у функціонуванні економіки, а отже, і до зменшення можливості реалізації соціальних програм. Намір «відгородити» свій світ від інших з метою зробити його більш контрольованим, призводить до зменшення можливостей реального контролю. Пастки конспірологічного мислення перешкоджають раціональній комунікації. Зростають конфлікти і ворожість.

Так, спільноти «виживальщиків» вбачають у глобалізмі лише руйнівну спрямованість. Поширюються численні посібники, спілкування у мережі доповнюється практиками певного побутового облаштування. Важко заперечувати думки представників цього суспільного руху про те, що глобалісти приводять до дії сили, що здатні і знищити наш світ таким, яким ми його знаємо, і вони самі не спроможні контролювати ці сили. Такі алармістські настрої набувають значного поширення у тому числі, і за рахунок усеосяжності інформаційного простору сучасної доби (The Global Reset Survival Guide 2020-2025). Замість поєднання задля раціональних перемовин і конструктивних дій, що пропонується відповідно налаштованою спільнотою – діями, споживачами, дослідниками туристської галузі, такі об'єднання провокують на різні види агресивних та саморуйнівних акцій.

На відміну від типу ексклюзії виживальщиків, референції до групи однодумців і комунікативна відкритість водночас, стають ознакою нового туриста. Ковід -19, і, як ми пересвідчуємося, воєнні дії також, не відмінюють, а переформатовують обмін капіталів. Стало очевидним, що саме їх гнучкість та розгортання на різних рівнях суб'єктності, є підґрунтям та чинником для їх подальшого розвитку, а також конструктивного подолання неминучої конфліктності між ними. Розвиток туризму може і повинен стати засадничою сферою взаємодій державних та неурядових установ, громадських організацій, структур так званого «третього сектору» для формування солідарних зв'язків з метою розвитку економічного й культурного потенціалу регіону з оперттям на його ж ресурсні можливості та модернізацію феномену регіональної ідентичності.

Надання Україні статусу кандидата до вступу в ЄС відкриває нові можливості для розвитку різних секторів суспільної практики, водночас використання цих можливостей передбачає нове бачення діяльності різних структур, не просто оновлення їх функціоналу, а змістовне перезавантаження характеру взаємодій центральної ролі державницьких інституцій в країні та повноважень територіальних громад. Так, саме на транскордонну співпрацю зорієнтовані певні галузі народногосподарського комплексу, особливо – туристична. У ній реально знайти баланс між доцентровими та відцентровими силами у діяльності різних соціальних акторів, між прибутковістю та вигодами стратегічного ґатунку. У сенсі швидкого оберту коштів і представленні позитивного іміджу країни, туризм має унікальний об'єднуючий потенціал, що спрощує державний вибір між інвестиціями у пріоритетні та прибуткові галузі. Практично усі значущі для України питання: протидія монополізації капіталу, боротьба з корупцією, ефективність у запозиченні закордонного досвіду, підвищення життєвих стандартів і укріплення громадянського суспільства – усе це може бути втілено у розгортанні туристичних практик, а оптимізація взаємодій різних інституцій, узгодження адміністративної, економічної, культурної політики – стати моделлю для вирішення аналогічних завдань іншими сферами життєдіяльності соціуму.

Туризм є драйвером економічного відновлення та солідаризації суспільства в умовах небезпеки, і окремої уваги, з нашої точки зору, заслуговує також ідеологічна функція туризму. Якщо за мирних часів держава може, певним чином, дистанціюватися від ідеологічних питань, то в умовах військового протистояння, поза ціннісною мапою неможлива дорога до перемоги. Ідеологічний вплив туризму є тим більш неоціненним, що транслюється зі зниженням конфліктогенної напруги, у максимально приступному для різних груп та прошарків населення форматі, через обмін враженнями, опорою на образно-емоційну сферу людської життєдіяльності, де матеріально-фізичне поєднується із духовністю, при поєднанні всезагального, особливого та одиничного. Культурно-освітня туризм приносить багато користі у перспективі розвитку соціального капіталу, та наразі, потребує відновлення будівель, реконструкції територій. Для цього держава, в надзвичайно складних поточних умовах, може звернутися до грантодавчих структур з цільовими запитами. Кредити туристичному бізнесу, у тому числі і за рахунок краундлендінгу, який передбачає пряме фінансування галузі зацікавленими особами чи групами, забезпечення інвестицій з різних сфер виробництва – усе це спирається на прозорість та послідовність державної політики, клімат правової стабільності та толерування. На рівні територіальних громад можуть бути продемонстровані усі вигоди практик відновлювального правосуддя (Кеннет Лондра, 2022) (Федорченко-Кутуєв П. 2022), (Багінський А., 2022), (Северинчик О., 2022) як найбільш релевантного, доповнюючо-альтернативного щодо традиційного, сучасним конфліктним викликам підходу, в узгодженні інтересів різних сторін. Відповідальність у веденні перемовин стає усе більш затребуваною рисою ведення туристичного бізнесу, і є нагода взаємного обміну та поширення таких комунікативних практик, рахуючи і можливості народної дипломатії, до інших сфер суспільної життєдіяльності.

Висновки.

Зміни у навколишньому середовищі, прискорені змінами у технологіях та способах контролю за організацією діяльності в сучасних умовах, по-іншому ставлять питання щодо головних сфер реалізації особами і спільнотами своїх прав та свобод, можливостей та перешкод для повноцінної життєдіяльності. Галузі, які впродовж інших історичних періодів могли сприйматися другорядними і допоміжними, постають драйверами економічного зростання, формою оптимізації взаємодій різних видів

капіталу, використання останнього управлінськими практиками. Представлений сферою комерційного інтересу, туризм водночас торує шлях для реалізації національних і державницьких потреб, розкриваючи взаємообумовленість глобального та локального. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що туризм є найважливішим способом позиціонування країною своїх інтересів в змінних умовах нових хвиль глобалізації, порушення міжнародних домовленостей, а також способом укріплення, шляхом виважених системних дій з трансформації, державних інституцій. За таких обставин, держава виступає як хранитель головної засадничої платформи для узгодження та поєднання різних програм та видів активності у різних сферах суспільної практики. Це також є способом протидії системній корупції. Таким чином, туристична галузь сприяє впровадженню і гедоністичних, і евідемонічних цінностей, сприяє укріпленню держави, діяльність якої спрямована на сталий розвиток країни.

Можливість реалізації креативного потенціалу туризму, у свою чергу, також залежить від ефективного інституційного забезпечення з боку сильної в управлінських компетенціях держави, що не обмежується точковими впливами на ті чи інші виклики, але спроможна системно керувати різними діяльними структурами, туристичною галуззю, зокрема. Саме в ній може бути реалізованим концепт солідарних акціонованих взаємодій, де інтереси місцевих громад, політичного центру, державних органів та неурядових фондаций, узгоджуються у діяльності громадян. Туризм є підґрунтям і чинником відповідального протекціонізму (адекватного патріотизму) викликом глобального перезавантаження постковідного світу сучасної воєнної та економічної конфліктності.

Засадничими цінностями для нашого суспільства є свобода волевиявлення, справедливість у можливості користуватися суспільними благами. До останніх не в останню чергу рахуємо можливість відновлення людиною своїх сил шляхом отримання нових вражень та досвіду, відпочинку як усебічної рекреації та пізнання, – ось що виопуклюється перевагами туристичної галузі. Причому її економічна значущість для усіх задіяних акторів тісно переплетена із соціальною відповідальністю громадян і перед громадянами, а, відтак, і для держави, що повинна сприяти розвитку країни.

Надійність державних інституцій, як послідовність і утримання, проголошених для усіх соціальних акторів правничо вивірених, рівних правил функціонування, дозволяє розвивати цифрові платформи для створення нових сервісів, уніфікації і оптимізації надання послуг перевізниками, бронювання помешкань, замовлень екскурсійного обслуговування, тощо. Сюди ж справедливо віднести і опрацювання програм по поверненню певної частини коштів за відпочинок, за умов їх подальшого використання з аналогічною метою.

Вкрай важливою, для відбудови й сталого розвитку усього народногосподарського комплексу країни, в складних умовах військової агресії, стає інституційна взаємодія різнорівневих структур та об'єднань, використання адміністративних можливостей на користь обміну досвідом, узгодження умов оптимізації конкретних видів суспільної практики, їх участі у розгортанні й трансформації активностей туристичної сфери, зокрема. Управління туристичними послугами у всій різноманітності їх номінацій, додання нових, збереження культурної спадщини, її популяризація, тобто утримання цінності традицій та відкритість до інновацій як сутність туристичної діяльності, мають технологічне забезпечення у сучасному цифровому світі. Але можливість мати є досить абстрактною, без конкретного пропису алгоритмів впровадження такої можливості. Технологічна спроможність виключає волюнтаризм інтервенцій у роботу конкретних підрозділів та структур, і забезпечує, у світі цифри, імплементацію узгоджених стратегій. Необхідно зробити наголос на те, що останні потребують ціннісного забезпечення, а також держави, як ідеологічного арбітру. І це не для формування тотальності, а якраз для уникнення монополізації як у матеріальному, так і у духовному виробництві і, разом із тим, збереженням загального уявлення громадян (демократія) щодо доступності, виробництва, розподілу та використання спільного (суспільного) блага.

Локальні уміння можуть мати глобальну цінність, знижуючи урбаністичне напруження і сприяють, через розвиток туристичних практик, культурному обміну, налагодженню логістики, розбудові інфраструктурних об'єктів, розповсюдженню і взаємопроникненню програм формальної та неформальної освіти, що є основою вирівнювання регіональних дисбалансів.

Суверенітет регіону, права територіальної громади на автономні дії відкривають «вікна можливостей» для інтенсифікації транскордонних взаємин, відкриття туристичних агенцій із співробітниками, що мають конфліктологічні компетенції та налаштовані на навчання документообігу у ЄС і здатні виступати ініціаторами колаборації на рівні місцевих громад, невеликих та середніх туристичних осередків. Туристичні агенції, об'єднання (фірми, центри, департаменти туристичної діяльності) потребують працівників із розумінням необхідності інституціоналізованої взаємодії та усвідомленням як необхідності, так і небезпек бюрократизації. Нами доведено, що держава, яка сприяє розвитку, є і стейкхолдером, і бенефіціаром туристичних практик. Відтак, на неї покладається відповідальність за узгоджену взаємодію різних акторів соціально-економічного простору, за створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій.

Саме у сфері туризму розгортається та практично втілюється, динаміка взаємообумовленості інституційного та ціннісно-особистісного вимірів життєдіяльності. Повнота координації суспільних взаємодій потребує суттєвого підсилення в умовах невизначеності та гіпертурбулентності. І рамкове спрямування такого підсилення стає завданням державної політики. Монокультурне виробництво – спеціалізація небезпечна для будь-якої країни при перезавантаженні глобального простору в умовах змін правил взаємодії, особливо – якщо це країна аграрного типу.

Загальнооб'єднуюча сила держави, що сприяє розвитку, особливо в умовах глобальних викликів і катастроф, показує себе у динаміці вибудови консенсусу між ТНК та власне національною державою, з метою найкращого забезпечення прав і свобод громадян як відповідальних користувачів природних ресурсів.

Дослідницькі зусилля у даному напрямі вивчення потенціалу туристичної сфери як драйверу економічного розвитку, можна продовжити через співставлення досвіду участі державного та недержавного сектора у фінансуванні туризму. Предметом окремого інтересу може бути питання джерел капіталізації галузі, координації діяльності різних соціальних акторів, опертя на можливості української діаспори, тощо.

Fedorchenko V., Fedorchenko-Kutuev P., Fedorchenko N., Vasilets O. Tourism as a potential for restoration and modernization of Ukrainian society

The subject of research interest in this article is the study of the possibilities of visualization and disclosure of how the interdependence of economic, social, and cultural growth is achieved in tourism. How can the need for priority investments in the tourism industry be substantiated under the condition of state activity, that promotes development, relying on the methodological principles of. How diversification and renewal of types of tourist activity, its locations, and improvement of the relations of administrative, economic, and cultural subordination, can contribute to the restoration of the entire system of social practices. This is especially significant in the era of combating biological threats (Covid pandemic, its consequences) and the continuation of systemic crisis phenomena in the global space of the world economy and geopolitics, the aggravation of the destabilization of public life under the influence of russian military aggression. Therefore, revealing the stated topic of the of the article, it is essential to pay attention to the following issues: 1) mutually beneficial cooperation of the regions and the center in the comprehensive restoration and growth of the country's capabilities through the use of tourism practices; 2) the issue of modern interpretation of efficiency as optimization of interactions of various social actors and structures, taking into account the field of tourism; 3) peculiarities of activities in the tourism sphere as a unifying factor for various industries and social actors. The article is focused on researching the issues of how the foresight of the opportunities of the tourism industry appears, when there is a synergy of dangers in a state that is experiencing challenges and the need for transformations. Emphasis is placed on the market for the effective development of rules and mechanisms of social interaction, as institutional support for the functioning of every sphere of society, particularly tourism. New opportunities for its deployment in the context of granting Ukraine the status of a candidate for EU accession are outlined

Key words: tourism, public welfare, state, institutional development, solidarity, decentralization, synergy, ecology, social programs.

Література:

1. Активність змінює країну. Опис та аналіз законопроектів, що стосуються місцевого самоврядування, зареєстрованих у Верховній Раді України в червні 2021 року Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://inrespublica.org.ua/aktyvna-hromada/opys-ta-analiz-zakonproyektiv-shhotosuuytsya-mistsevogo-samovryaduvannya-zareyestrovanyh-u-verhovnij-radi-ukrayiny>.
2. Бучак М. С. Виклики та перешкоди розвитку соціального бізнесу в Україні Наукові записки НаУ-КМА. Соціологія. 2021. Том 4, с. 36-46
3. Бабенко В, Пасмор М, Панкова Ю., Сидоров М. Место и перспективы Украины в международном интеграционном пространстве Том 15 2017, Выпуск № 1, с. 80-92.
4. Власенко Н., «Туристичні репортажі не на часі, але...». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/yak-zhyve-turystychna-haluz-ukrainy-v-period-viiny/a-61838301>(дата звернення: 15.07.2022)
5. Герасименко В. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В.Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262

6. Giddens Anthony, Philip W. Sutton Essential Concepts in Sociology, John Wiley & Sons, 2017, 240 p.
7. Дишкантьук О., Потьомкін Л., Олійник В. Визначення екологічного потенціалу територій для розвитку екотуризму у Вінницькій області економіка та суспільство Випуск # 22 / 2020 Електронний ресурс. Режим доступу: взято з: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/134>.
8. Енциклопедичний словник-довідник з туризму. /Автори-укладачі: В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. Передмова В.М. Литвина. – К.:Видавничий Дім "Слово", 2006. – 372 с.
9. Зарубіна А.В., Сіра Е.О., Демчук Л.І. Особливості туризму в умовах воєнного стану Економіка та суспільство Гельветика, № 41, 2022 Economy and Society Electronic Scientific journal
10. Захарчук С. Фінансово-економічні проблеми функціонування туристичної галузі // Економіка. Управління. Інвестиції. Електронне науково-фахове видання. – 2010. – № 1(3).
11. Казюка Н. П., Шекета Є. Ю. Напрями та резерви повоєнного відновлення економіки України. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий журнал. 2022. Випуск 18. С. 255–264.
12. Крупський О. П. Роль організаційної культури в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств туризму й гостинності / О. П. Крупський // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 155 (11 – 12). – С. 96–99.
13. Кутуєв П.В. Модерн, Модернізація та розвиток: ідеї та практики. К.: Талком, 2015. –467 с.
14. Кутуєв П.В. Трансформації модерну : інституції, ідеї, ідеології : монографія / Кутуєв П. В. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 516 с.
15. Кеннет Лондра, Федорченко-Кутуєв П., Багінський А., Северинчик О. Відновне правосуддя в Україні: низовий підхід Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. № 1(53) (2022)
16. Колотуха О.В. // Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://geohub.org.ua/node/3085> (дата звернення: 26.06.2022)
17. Лінькова О. Ю. Особливості ціннісної моделі управління / О. Ю. Лінькова // Економіка розвитку. – 2018. – № 2 (86). – С. 35–41.
18. Lyubitseva O, Geography of Tourism of UkraineV Kiptenko, O Lyubitseva, M Malska, M Rutynskiy, Y Zan'ko, J Zinko The Geography of Tourism of Central and Eastern European Countries, 2018, p. 509-551
19. Онешко С.В., Башлай С.В., Короленко О.Б. особливості збереження та підтримання економічного потенціалу України умовах війни Економіка та суспільство Гельветика, № 40, 2022 Economy and Society Electronic Scientific journal
20. Портер М. Е. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер ; пер. с англ. – Москва : Альпина бизнес букс, 2005. – 454 с.
21. Родак К., Як виглядає туризм під час війни – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://geohub.org.ua/node/3085> (дата звернення: 12.05.2022) https://zaxid.net/statti_tag50974/https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1542665 https://zaxid.net/statti_tag50974/
22. Свириденко Ю. Яку економіку ми будуємо? Українська правда Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/8/7357131/>
23. Суська О., 2013 «Метаморфози матеріалізму в інтерпретаціях громадської думки» К.: Інститут соціології НАН України, Вища школа соціології, с. 259-265
24. Славкова О.П., Сухоставець А. І. Тенденції змін екологічного стану: роль органів державної влади та підприємництва в його покращенні Економіка та суспільство Гельветика, № 41, 2022 Economy and Society Electronic Scientific journal
25. Ten travel startups to watch after Coronavirus // Travel Daily News. – August 14, 2020. Електронний ресурс– Режим доступу: <https://traveldailynews.com/post/ten-travel-startups-to-watch-after-coronavirus>
26. Tesch-Römer K. 2000 Sicherung der Solidarität der Generationen. Berlin, 2000, S. 80.
27. The Global Reset Survival Guide 2020-2025 Natural News.com
28. Тринько Р., Григор'єва Я., Джерела фінансування туристичної галузі: проблеми та шляхи вирішення Економіка. 11(176)/2015 С. 35-42 8
29. Урсуленко К., Соціальна солідарність: розвиток поняття в історії соціології та сучасні інтерпретації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2009, № 1
30. Фастовець О.О. Сфера туризму у повоєнний період: досвід для України Економіка та суспільство Гельветика, № 40, 2022 Economy and Society Electronic Scientific journal
31. Федорченко В., Федорченко-Кутуєв П., Федорченко Н., Василець О. Постковідне відновлення та нові виклики глобального світу: туризм як інструмент економічного відродження та модернізації Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. № 1(53) (2022)
32. Фомичев Ю. Маленькие городки в Украине не интересны туристам? Вы просто не умеете их "готовить" Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unian.net/tourism/news/>

malenkie-gorodki-v-ukraine-ne-interesny-turistam-vy-prosto-ne-umeete-ih-gotovit-novosti-11494462.html (дата звернення 27.07.21)

33. Шолок Н., 2022 Туризм під час війни https://zaxid.net/statti_tag50974/https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyuni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1542665 Електронний ресурс. – Режим / (дата звернення: 18.07.2022)
34. Штомпка П., 2005 Социология. Анализ современного общества. Пер. с польск. С. М. Червонной. М., 2005, 664 с. 68
35. Швець М. Відпочинок з користю для країни Електронний ресурс. – Режим доступу, взято з: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2022-07-01/otdyih-s-polzoy-dlya-stranyi-ukraintsam-rasskazali-gdeluchshe-provesti-otpusk-letom/273232>

References:

1. Aktivnist zminiue krainu. Opys ta analiz zakonoproiektiv, shcho stosuiutsia mistsevoho samovriaduvannia, zareiestrovanykh u Verkhovnij Rada Ukrainy v chervni 2021 roku Aktivnist zminue krainy [Activism changes the country. Description and analysis of draft laws related to local self-government, registered in the Verkhovna Rada of Ukraine in June 2021] Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://inrepublica.org.ua/aktivna-hromada/opys-ta-analiz-zakonoproiektiv-shho-stosuyutsia-mistsevoho-samovriaduvannia-zareiestrovanykh-u-verhovnij-radi-ukrayiny-> [in Ukrainian]
2. Buchak M. S. (2021) Vykyky ta pereshkody rozvytku sotsialnoho biznesu v Ukraini Naukovi zapysky NaUKMA. [Challenges and obstacles to the development of social business in Ukraine] *Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiologiia*. Tom 4, S.36-46 [in Ukrainian]
3. Babenko V, Pasmor M, Pankova Yu., Sydorov M. (2017) Mesto i perspektyvy Ukrainy v mezhdunarodnom yntehratsyonnom prostranstve [Place and prospects of Ukraine in the international integration space] Tom 15, № 1, S. 80-92 [in Russian]
4. Vlasenko N., Turystychni reportazhi ne na chasi, ale... [Tourist reports are not on time, but...]. – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://www.dw.com/uk/yak-zhyve-turystychna-haluz-ukrainy-v-period-viiny/a-61838301> (data zvernennia: 15.07.2022) - [in Ukrainian]
5. Herasymenko V. (2016) Otsinka turystychno-rekreatsiinoho potentsialu rehionu: monohrafiia [Assessment of the tourist and recreational potential of the region] / za zah. red. V.H. Herasymenko. Odesa : ONEU. S 262. - [in Ukrainian]
6. Giddens Anthony, Philip W. Sutton (2017). Essential Concepts in Sociology, John Wiley & Sons, S. 240.
7. Dyshkantiuk O., Potomkin L., Oliinyk V. (2020) Vyznachennia ekolohichnoho potentsialu terytorii dlia rozvytku ekoturizmu u Vinnytskii oblasti [Determining the ecological potential of territories for the development of ecotourism in the Vinnytsia region] *Ekonomika ta suspilstvo* Vypusk № 22. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: vziato z: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/134>. [in Ukrainian]
8. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk z turizmu (2006) [Encyclopedic dictionary-handbook on tourism] /Avtory-ukladachi: V.A. Smolii, V.K. Fedorchenko, V.I. Tsybukh. Peredmova V.M. Lytvyna. – Kyiv.:Vydavnychi Dim "Slovo", 2006. – S.372. [in Ukrainian]
9. Zarubina A.V., Sira E.O., Demchuk L.I. (2022) Osoblyvosti turizmu v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of tourism under martial law] *Ekonomika ta suspilstvo* Helvetyka, № 41, Economy and Society Electronic Scientific journal
10. Zakharchuk S. (2010) Finansovo-ekonomichni problemy funktsionuvannia turystychnoi haluzi [Financial and economic problems of the functioning of the tourism industry] *Ekonomika. Upravlinnia. Investytsii*. Elektronne naukovo-fakhove vydannia. № 1(3). [in Ukrainian]
11. Kaziuka N. P., Sheketa Y.Y. (2022) Napriamy ta rezervy povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy. [Directions and reserves of the post-war economic recovery of Ukraine] *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu: naukovyi zhurnal*. Vypusk 18. S. 255–264. [in Ukrainian]
12. Krupskiy O. P. (2015) Rol orhanizatsiinoi kultury v zabezpechenni innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv turizmu y hostynnosti [The role of organizational culture in ensuring innovative development of tourism and hospitality enterprises] *Ekonomichniy chasopys*. № 155 (11 – 12). – S. 96–99. [in Ukrainian]
13. Kutuiev P.V. (2015) Modern, Modernizatsiia ta rozvytok: idei ta praktyky. [Modern, Modernization and development: ideas and practices] Kyiv.: Talkom, S. 467. [in Ukrainian]
14. Kutuiev P.V. (2016) Transformatsii modernu : instytutsii, idei, ideolohii : monohrafiia [Modern transformations: institutions, ideas, ideologies] / Kutuiev P. V. – Kherson : Vydavnychi dim «Helvetyka», S.516. [in Ukrainian]
15. Kennet Londra, Fedorchenko-Kutuiev P., Bahynskiy A., Severynchuk O. (2022) Vidnovne pravosuddia v Ukraini: nyzovy pidkhid [Restorative justice in Ukraine: grassroots approach] *Visnyk Natsionalnoho*

- tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichniy instytut». *Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo*: Zb. nauk. prats. No 1 (53). Kyiv: IVTs «Politekhnik». S. 14–19. [in Ukrainian]
16. Kolotukha O.V. (2020) Sportyvnyi turyzm ta aktyvna rekreatsiia: heohrafiia, systematyzatsiia, praktyka (slovnnyk-dovidnyk). [Sports tourism and active recreation: geography, systematization, practice (reference dictionary)] – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://geohub.org.ua/node/3085> (data zvernennia: 26.06.2022). [in Ukrainian]
  17. Linkova O. Y. (2018) Osoblyvosti tsinnisnoi modeli upravlinnia [Features of the value management model] / O. Yu. Linkova // *Ekonomika rozvytku*. № 2 (86). – S. 35–41. [in Ukrainian]
  18. Lyubitseva O. (2018) Geography of Tourism of Ukraine. *The Geography of Tourism of Central and Eastern European Countries*, S. 509-551
  19. Oneshko S.V., Bashlai S.V., Korolenko O.B. (2022) Osoblyvosti zberezhennia ta pidtrymannia ekonomichnoho potentsialu ukrainy umovakh viiny [Peculiarities of preserving and maintaining the economic potential of Ukraine in the conditions of war] *Ekonomika ta suspilstvo* Helvetyka, № 40, Economy and Society Electronic Scientific journal [in Ukrainian]
  20. Porter M. (2019) Konkurentna perevaha. Yak dosiahaty stabilno vysokokh rezultativ. [Competitive strategy: methods of analysis of industries and competitors] Kyiv Nash format S. 624. [in Ukrainian]
  21. Rodak K., Yak vyhliaiaie turyzm pid chas viiny [What does tourism look like during the war] – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://geohub.org.ua/node/3085> (data zvernennia: 12.05.2022) https://zaxid.net/statti_tag50974/https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1542665 https://zaxid.net/statti_tag50974/[in Ukrainian]
  22. Svyrydenko Yu. Yaku ekonomiku my buduemo? [What kind of economy are we building?] *Ukrainska pravda* Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/8/7357131/> [in Ukrainian]
  23. Susska O. (2013) Metamorfozy materializmu v interpretatsiakh hromadskoi dumky [Metamorphoses of materialism in interpretations of public opinion] Kyiv.: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy, Vyshcha shkola sotsiologhii S. 259-265[in Ukrainian]
  24. Slavkova O.P., Sukhostavets A. I. (2022) Tendentsii zmin ekolohichnoho stanu: rol orhaniv derzhavnoi vlady ta pidpriemnytstva v yoho pokrashchenni [Trends in changes in the ecological state: the role of state authorities and entrepreneurship in its improvement] *Ekonomika ta suspilstvo* Helvetyka, № 41 Economy and Society Electronic Scientific journal[in Ukrainian]
  25. Ten travel startups to watch after Coronavirus (2021). *Travel Daily News*. – August 14, 2020. Elektronnyi resurs– Rezhym dostupu: <https://traveldailynews.com/post/ten-travel-startups-to-watch-after-coronavirus>
  26. Tesch-Römer K. 2000 Sicherung der Solidarität der Generationen. Berlin, S. 80.
  27. The Global Reset Survival Guide 2020-2025 Natural News.com
  28. Trynko R., Hryhorieva Ya., (2015) Dzherela finansuvannia turystychnoi haluzi: problemy ta shliakhy vyrishennia [Metamorphoses of materialism in interpretations of public opinion] *Ekonomika*. 11(176) S. 35-42[in Ukrainian]
  29. Ursulenko K., (2009) Sotsialna solidarnist: rozvytok poniattia v istorii sotsiologhii ta suchasni interpretatsii. [Social solidarity: development of the concept in the history of sociology and modern interpretations] *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh* № 1 [in Ukrainian]
  30. Fastovets O.O. (2022) Sfera turyzmu u povoienni period: dosvid dlia Ukrainy [The field of tourism in the post-war period: experience for Ukraine] *Ekonomika ta suspilstvo* Helvetyka, № 40. Economy and Society Electronic Scientific journal [in Ukrainian]
  31. Fedorchenko V., Fedorchenko-Kutuiev P., Fedorchenko N., Vasylets O. (2022) Postkovidne vidnovlennia ta novi vyklyky hlobalnoho svitu: turyzm yak instrument ekonomichnoho vidrodzhennia ta modernizatsii [Post-war recovery and new challenges of the global world: tourism as a tool for economic revival and modernization] *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichniy instytut». Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo*: Zb. nauk. prats. No 1 (53). Kyiv: IVTs «Politekhnik». S. 20-28. [in Ukrainian]
  32. Fomychev Y. (2021) Malenkye horodky v Ukraine ne ynteresny turistam? Vy prosto ne umeete ykh "hotovyt" [Are small towns in Ukraine not interesting for tourists? You just don't know how to "cook" them]. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <https://www.unian.net/tourism/news/malenkie-gorodki-v-ukraine-ne-interesny-turistam-vy-prosto-ne-umeete-ih-gotovit-novosti-11494462.html> (data zvernennia 27.07.21)
  33. Sholok N., (2022) Turyzm pid chas viiny [Tourism during the war] https://zaxid.net/statti_tag50974/ https://zaxid.net/turizm_pid_chas_viyni_2022_fakti_vid_turistichnih_firm_lvova_n1542665 Elektronnyi resurs. – Rezhym / (data zvernennia: 18.07.2022) [in Ukrainian]

34. Shtompka P., (2005) Sotsyolohyia. Analyz sovremennoho obshchestva. [Sociology. Analysis of modern society.] Per. s polsk. S. M. Chervonnoi. Moscow. S. 664 s. 68
35. Shvets M. (2022) Vidpochynok z korystiu dlia krainy [Rest with benefits for the country] Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu, vziato z: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2022-07-01/otdyih-s-Sociology.Analysis.of.modern.society.polzoy-dlya-stranyi-ukraintsam-rasskazali-gde-luchshe-provesti-otpusk-letom/273232>[in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 06.11.2022

Стаття рекомендована до друку 11.11.2022